

АНОНИМЕН ПЪТЕПИСЕН ДНЕВНИК

/1665/

Войната от 1663—1664 г. между Османската империя и Хабсбургската монархия, в която армията на великия везир Ахмед Кьопрюлю претърпяла тежко поражение при Могерсдорф (до Сентготхард) на р. Раб, завършила неочаквано с подписването на Варшавския мирен договор. Този договор, който далеч не съответствувал на резултатите от военните действия, по установена традиция трябвало да бъде закрепен с размяната на тържествени посолства между Цариград и Виена, всяко от които целяло да демонстрира силата и богатството на своя владетелски двор. Портата подготвила и изпратила тежка и многолюдна мисия, която освен неколкостотин души включвала коне, камили, каруци, знамена, блестящи облекла и скъпи подаръци. Тя била водена от румелийския бейлербей Кара Мехмед ага. Виенският двор на Леополд I не можел да остане по-назад и подготвя също така свое „велико посолство“ (Grosse Botschaft). В него са били включени към 150 души — квалери, благородници, телохранители, снабдители, готвачи, музиканти. Към мисията се присъединили малки групи англичани, французи, италианци и др. лица, желаещи да посетят столицата на султана, а също една езуитска мисия, която отивала за Индия. За „велик посланик“ и водач на мисията е бил определен граф Валтер фон Леслие, член на Придворния военен съвет и началник на „Виндската и склавонска граница“. Пратеничеството потеглило от Виена на 25 май 1665 г., натоварено на 35 кораба. При Комарно станала срещата и размяната на двете мисии. На 26 юни с. г. императорското пратеничество при Белград се натоварва на 130 коли и на коне и потегля по суша за Цариград.

С тази мисия е пътувало неизвестно по име лице, което, изглежда, е било натоварено със задачата да води писмен дневник за пътуването. Веднага след завръщането от турската столица бележките на това лице са били отпечатани на части върху луксозна хартия и с едър шрифт, очевидно за да бъдат четени от близките на двора среди. От този дневник са запазени първите четирите части, които проследяват пътуването до София. Всички те са самостоятелно обособени, имат отделни заглавия, пагинацията им е буквена, но представляват естествено продължение на един и същ разказ и са написани от едно и също лице. Макар и отпечатани, те запазват непосредствения характер на ръкопис (Австр. нац. библиотека, сигнатура 43653-B).

Първата част на дневника носи заглавие: *Relation oder Ausführlicher Bericht Wie die Kaus(erliche) nach Constantinopel abgefertigte grosse Botschaft zu Comorn angelanget, auch wie die herauff beschehene Abwechslung mit der Türckischen grossen Botschaft erfolgt. Gedruckt im Jahr 1665.* Тази част обхваща 4

листа, 4^о формат. Втората част заема също 4 листа и нейното заглавие словесно е близко до горното и в български превод гласи: Донесение или подробно съобщение за това, което ежедневно ставаше при продължаването на пътуването на императорското посолство за Константинопол от 1 до 9 число на настоящия месец юни. 1665 г. В тази част се описва пътуването от Буда Пеща до Мохач. Третата част с подобно заглавие е дневникът за пътуването от 10 до 25 юни от Мохач до Белград. Четвъртата част, която нас най-вече ни интересува, понеже представлява дневник на пътуването по суша през балканските земи, има следния наслов: *Continuirende Relation, Wie Ihre Hoch-Gräffl. Excellentz Der Roem. Kayserl. Mayest. an die Ottomannische Porten Respectivè destinirter Herr Ambassiator Ihre Reise vom 26. Junij biß den 17. Monats Julij, instehenden 1665. Jahres auß dem Gezelt bey Belgrad gegen Adrianopel fortgesetzt, und was ditzfals Täglichen Passiret. Anno M. DC. LXV.* Всъщност дневникът проследява пътуването само до София и тук по неизвестни причини прекъсва.

За разлика от другите известни пътеписи за пътуването на същото посолство (Тафернер, Бърбъри) това „Донесение или подробно съобщение...“ се отличава със своята конкретност, точност, липсата на многословие и излишни отклонения. Този дневник досега не е бил използван от учените балканисти, а в българската научна литература не е споменаван никъде. Тук за пръв път се публикува в български превод четвъртата част на дневника.

ДОНЕСЕНИЕ ИЛИ ПОДРОБНО СЪОБЩЕНИЕ ЗА ПЪТУВАНЕТО
НА ВЕЛИКОТО ИМПЕРАТОРСКО ПОСОЛСТВО
ЗА КОНСТАНТИНОПОЛ... 1665 Г.

Продължение на донесението за това, как Негово графско сиятелство, г-н посланикът на Негово императорско величество при Османската порта¹ продължи пътуването си от 26 юни до 17 юли през настоящата 1665 г. от палатките край Белград до Адрианопол и какво се случваше през това време

От палатките край Белград,
26 юни 1665 г.

Днес Негово сиятелство беше зает с отпътуването оттук и с изпращането на куриера Габриел до императорския двор. Иначе нищо друго особено не се случи освен това, че нашият придружител Хасан паша посети Негово сиятелство. Реши се тръбата да засвири за пръв път след полунощ, та да можем да тръгнем един час преди съмване. Будинският паша, който придружаваше Негово сиятелство дотук, и онзи, който командуваше чайките (корабите), също както и всички други, които пътуваха с нас, се върнаха обратно. Готвачът с групата в кухнята и снабдителите, които бяха настанени в 57 коли, отпътуваха напред още тази вечер.

Исарчик, 27 юни²

Съгласно вчерашната договорка с Хасан паша тръбата засвири за пръв път веднага след полунощ и ние отпътувахме оттам един час преди съмване. Двама араби с някакви горящи смолисти венци вървяха през цялото време пред колата на Негово сиятелство, докато стана съвсем светло. Колите са към 230, всяка впрегната с по три коня, освен собствените каляски и карети на Н. сиятелство и на придружаващите го кавалери, които общо се теглят от 72 коня. Кьор паша с хората си, една част от които на коне, а другите — пеша, язди пред колата на Н. сиятелство. Ние пристигнахме тук днес рано към 9 ч сутринта, но Хасан паша с чайките пристигна едва към 4 ч следобед и веднага след това посети Н. сиятелство. Иначе нищо друго особено не се случи.

Колар, 28 с. м.³

Днес наредиха за пръв път тръбите да свирят към 1 ч и почти един час преди съмване потеглихме във вчерашния ред. Преди 7 ч пристигнахме тук, където почивахме целия ден. Хасан паша и Кьор паша се храниха при Н. сиятелство. Иначе нищо друго не се случи.

Хасан паша паланка, 29 и 30 юни⁴

Вчера Н. сиятелство потегли от Колар един час преди съмване и още рано към 7 ч пристигна тук. По пътя Хасан паша пътува два часа в колата при Н. сиятелство и четвърт час преди пристигането тук слезе наново и с Кьор паша започнаха да яздят пред колата. Днес на 30 т. м. почивахме, за да оставим конете малко да отдъхнат и да се възстановят. На обед Н. сиятелство заедно с граф фон Херберщайн и графовете фон Арондел, маркиз Дурацо и барон Дьо ла Е обядваха у Хасан паша, който вчера бе поканил Н. сиятелство и го бе помолил да вземе със себе си всички кавалери. Но и този път той не взе никой друг освен споменатите четирима. Всички те били доста добре нагостени по техния обичай с над двадесет ястия, а за пиене имали всякакъв вид хубав шербет. От турците никой не седнал на трапезата освен Кьор паша и Чауш ага. След ядене пашата подари на Н. сиятелство един хубав фасет, богат инкрустиран със злато, а вчера едно хубаво бураче за пиене на вода, също инкрустирано със злато.

Батачина, 1 юли

Днес Н. сиятелство стана два часа преди съмване и пътува все през запустели земи и през гори, където не се виждаше никаква къща. Такива нямаше и от Белград насам по местата, където се

спирахме да пренощуваме. Към 9 ч пристигнахме тук и почивахме целия ден. Иначе не стана нищо, заслужаващо отбелязване.

Я година, 2 с. м.⁵

Днес Н. сиятелство стана един час преди съмване и пристигна тук също към 9 ч. По пътя той получи писма от императорския резидент при Портата с дата 27 юни, а след като пристигна тук — едно друго от София с дата 29 с. м. С него се известяваше, че султанът чрез двама куриери е повикал великия везир, който на 28 с. м. е отпътувал от София, макар че имал желание да остане там два дни. Смята се, че днес той е стигнал в Адрианопол и скоро ще се разбере кога султанът ще потегли оттам за Константинопол.

Я година, 3 с. м.

Понеже чак до Ниш нямаше нито едно удобно място, където бихме могли да почиваме, ние възстановихме силите си тук. На един малък час оттук Хасан паша ни покани на следобедна закуска до едно лозе, откъдето се откриваше хубав изглед към цялата околност. Там Н. сиятелство нареди музиката да изсвири някои мелодии на пашата и на другите турци, което твърде много им хареса, особено органът. Иначе днес не се случи нищо, заслужаващо записване.

Парекин⁶, 4 с. м.

Днес Н. сиятелство стана пак един час преди съмване и пристигна тук между 7 и 8 ч и през целия ден почива. Следобед се появи един толкова бурен вятър, който събра почти на купчина всичките ни палатки и им нанесе доста повреди, след това последва проливен дъжд, който доста охлади времето.

От нашия лагер между Парекин и Алексинца, 5 с. м.⁷

Днес станахме едва в зори, понеже ни предстоеше недалечно разстояние, и скоро след 7 ч стигнахме тук в квартирите. Те бяха разположени на един хълм на около четвърт час от един поток. Днес трябваше да почиваме при една малка паланка на име Расна⁸, но понеже там нямаше повече от два кладенеца и друга течаша вода, турците настояха да пристигнем тук, тъй като и великият везир при предишни пътувания два пъти спирал на лагер на това място. Тук и в околностите няма никаква къща, нито пък нещо друго на разстояние един голям час път, тъй като цялата тази страна тук е едва ли не съвсем пуста и нищо не се вижда освен гори.

Алексинца, 6 с. м.

Днес Н. сиятелство стана два часа преди съмване, тъй като бе наредил тръбите да свирят веднага след полунощ. През една изцяло запустяла страна пристигнахме тук едва след 8 ч. Алексинца беше едно бедно селище, в което имаше само един голям хан, или кула, покрита с оловна тенекия. Иначе нямаше нищо, заслужаващо да бъде споменато писмено.

Ниса⁹, 7 с. м.

Днес рано пак станахме два часа преди съмване и едва към 9 ч пристигнахме тук. Страната е малко планинска, но изцяло пуста. Само на един час оттук се виждаше някакъв добитък в полето и на няколко места да се обработва по някоя нивица. Приблизително на половин час от това място, защото то не може да бъде наречено град, ни срещнаха 100 конници, 40 или 50 еничари и неколкостотин разпуснати пехотинци. Те с обичайните почести ни доведоха в нашия лагер в една ливада, където са спирали великият везир и други при предишни пътувания. Преди време Ниса е бил значителен град, но сега освен няколко джамии, покрити с оловна тенекия, не се вижда нищо друго освен развалини. Преди тук са били отглеждани и най-хубавите лозя за червени вина в България. Утре ние тук ще почиваме и ще се снабдим с всички необходими неща и различни провизии, а също ще дадем да се поправи всичко, което се е счупило по колите.

Ниса, 8 с. м.

Днес Н. сиятелство почива тук, за да даде възможност да се снабдим с вино и други провизии, както и да позволи на лекаря да се погрижи по-добре за нашите болни. Следобед се завърна императорският куриер Доминико, когото бяхме изпратили от Хамзабег за Виенския двор. Той зарадва всички ни, тъй като ни помогна да научим нещо за положението в християнските страни, понеже повече от месец не бяхме получавали никакво писмо. Иначе не стана нищо, заслужаващо да бъде записано. Само Н. сиятелство писа на Негово величество и на някои други при двора, като използва случая с изпращането на куриер за Буда. С друго писмо бе помолен и тамошният везир да препрати писмата за Комарно.

От една топла баня на 3 часа от Ниса¹⁰, 9 с. м.

Днес рано с настъпването на деня отпътувахме от Ниса и рано преди 6 ч стигнахме при тази баня. Тя се намира на една доста голяма височина, водата извира в голямо количество от една ска-

ла и не е особено гореща. Сградата не е построена по-голяма, а само 10—12 души да могат да се къпят в нея и басейнът не е по-дълбок от половин човешки бой. Понеже Н. сиятелство императорският резидент много обича такива неща, отпътувахме там, за да ги разгледаме. На отиване и връщане великият везир се е спирал там и се е къпал в нея. Негово сиятелство обаче не влиза в нея, но кавалерите и други от нашите, които се къпаха, останаха доволни. В околността няма никаква къща или други удобства. Оттук Н. сиятелство изпрати куриера Доминико с императорско писмо за резидента в Одрин с мисълта, че същият утре ще пристигне в този град.

Муса паша паланка¹¹, 10 т. м.

Днес към 1 ч след полунощ Н. сиятелство отпътува от топлата баня и едва към 9 ч пристигна на това място. Изкачихме се на една висока планина, не по-малка от Семеринг. През нощта част от колите, които бяха изпратени напред, се прекатурили и изпочупили част от колелата си. Ние ги видяхме на пътя и те ни настигнаха чак на обед. Това беше най-хубавата паланка, която бяхме видели из турските владения. Тя бе обградена с каменна стена, дебела два разтега, и с много кули. Вътре обаче имаше такива малки срамни колиби, че прилича повече на свинарник, нищо по-лошо не може да има от нея. Населена е само от българи и съвсем малко турци. Точно отсреща се намира най-хубавият и най-големият хан, който бяхме видели в Турция. Този хан и стената около паланката са построени по нареждане и на разноски на Муса паша, който преди години е бил везир в Буда, а също и други строежи в Босна, където той бил началник. Тук един францискански монах, облечен светски, посети и поздрави Н. сиятелство от името на софийския архиепископ. Той самият се извиняваше, че лично не бива да идва повече поради това, че българите, които всички са схизматици, преследват твърде много католиците, отколкото поради турците, тъй като те търпят повече католиците, отколкото гърците (сир. православните).

Шаркьой, 11 т. м.¹²

Днес към 2 ч след полунощ Н. сиятелство потегли и тук пристигна едва към 9 ч. Приблизително един час по-късно ни посрещнаха за прием към 60 души конници и толкова пешаци. Един ага, който живее тук и е един от доставчиците на провизии, разказа на Н. сиятелство, че великият везир ще влезе в Одрин на 9 т. м.; също, че на този ага са писали от Одрин, че султанът ще излезе от този град на 13 или 14 т. м. и че ще почива под палатки на разстояние един час оттам, а също, че всичко било готово да продължи пътуването си по-нататък за Константинопол. Както францисканецът ми разказа, на един час път оттук се намират развалините от

Траяновия мост, построен над Дунава, и който се виждал още добре. Изграден е бил от невероятно грамадни четвъртити неполирани мраморни камъни, каквито тук из страната се намират доста. Тази страна е покрита повече с планини, но има и твърде плодородни долини и е малко по-добре населена и има по-хубави пасища, отколкото Сърбия. В тази страна отсам Дунав францисканците имат четири манастира и в тях могат да носят своето облекло, но не из страната, когато пътуват. Отвъд Дунав в Мизия имат също един манастир и един друг във Влашко.

Шаркьой, 12 с. м.

Тук днес ние почивахме и Н. сиятелство бе така настоятелно молен от един ага на име Мехмед ага, който преди е бил ценен твърде много от Али паша, че посланикът заедно с някои кавалери отидоха при него в градината на ядене. Там те били доста добре нагостени по техния обичай. Между другото някои ястия с мед били така добре приготвени, че на всички били приятни на вкус, дори и на онези, които иначе не могат да ядат мед. Местните хора умеят да пречистват меда по такъв начин, че той няма никакъв цвят и на вкус става като пречистена захар. Обаче техните градини, които те считат за хубави, не струват нищо за изисканото общество. Те нямат никакъв стил и изкуство при оформянето им, нямат и никакви пътеки, пълни са с всякакви овощни дървета размесено, нищо не се разкроява, за всичко това те нищо не знаят. Тук-там се виждат малки местенца, засадени с лоши зеленчуци. Между другите им ястия има една салата, направена от ситно нарязани едри моркови с прибавени към тях малко чесън и кромид лук и всичко подправено с кисел оцет и мед. Имат и една друга, подобна на тази салата [таратор], но вместо с оцет в нея сипват кисело мляко, и то студено. Тези две салати ядат с голям апетит, и то с лъжица. Казват, че това било много здравословно и ги разхлажда. Да си кажем истината, нищо не е по-неприятно на вкус. Там Н. сиятелство нареди да свири музиката и тромпетистите; нищо не им харесва повече от органите, каквито те не са виждали. На цигулка най-им харесва, когато се изпълняват весели френски мелодии, но още повече им допадат горнощирийските селски танци.

Сарибулут¹³, 13 т. м.

Н. сиятелство днес отпътува рано един час преди съмване. Нашият конвоирац Хасан паша по пътя помоли Н. сиятелство да спре и да пие кафе с него, което те и сториха заедно със 7 или 8 души от нашите кавалери. Пашата нареди да постелят един килим до един поток и за ядене бе дадено масло, сирене, овче месо и млади варени кокошки, студени, баници от прясно сирене, айран и мед, също студени, два вида хляб и както винаги, единият със сол, другият без сол, изпечен в пепелта. Който искаше да пие, можеше да

вземе вода от потока, колкото си пожелае. След това дават за миене сапун, което бе и нужно, тъй като никога не използват кърпи за маса, салфетки, нито ножове или вилици, всичко човек разкъсва с ръце. Наистина всеки един от тях носи нож в пояса си, но не го използва при ядене. След като се измихме, всеки получи по една чашка кафе, но без захар. Чаят обаче е много похубав. След него Н. сиятелство седна наново в колата и взе при себе си вътре и пашата. Вече към 8 ч. пристигнахме в лагера сред една хубава ливада до една рекичка, където също бе починал великият везир. На четвърт част от това място се намира едно село, населено с българи. Иначе из околностите няма никаква къща. Цялата сутрин пътувахме из долини между доста високи планини.

Недалеч от Драгоман, 14 т. м.

Днес потеглихме два часа преди съмване и по липса на вода спряхме не в Драгоман, а в една голяма ливада до една рекичка. Защото, когато могат да сторят друго, турците никога не спират на място, където няма течаща вода. От София те ни изпратиха хранителни продукти. Късно вечерта Н. сиятелство с-кавалерите се изкачиха пеша на една висока планина да разгледат тукашната местност, защото турците повече от сто години, когато отиват на поход, пускат конетѐ, камилите и катърите си да пасат тревата преди всичко на тази местност. И действително тази област на всички страни е заета от такива ливади, че такава като нея трудно би могла да се намери на едно място в цяла Европа. Турците казват също, че ако има една армия, колкото и голяма да е тя, нейните коне не могат да изпасат всичката трева, така че да не остане достатъчно такава и за сено. Султан Сюлейман¹⁴ бил престоял тук 10 седмици и потеглил едва в началото на юли, а имал над 300 000 глави различни коне, камили и мулета; и когато през декември наново се върнал с армията си тук, намерил достатъчно сено, за да се запаси за през зимата. Понеже в тази област расте такава хубава трева, на селяните оставят малко земя за ниви и отглеждане на жито. При все това тази страна България е много по-населена и обработена от Сърбия.

София, 15 юли

Днес потеглихме един час преди съмване и към 8 ч пристигнахме тук да се разположим на лагер близо до града. На разстояние един час от него по техния обичай ни посрещнаха представително всички видни турци; цеховете и т. под. — както християни, така и евреи, и ни придружиха до палатките. Иначе не стана нищо, за-служавашо записване.

София, 16 с. м.

Тъй като се прецени за по-добре да оставят болните да починат тук, днес рано Н. сиятелство с кавалерите отидоха пеша в града да разгледат топлите бани, но не се къпаха. Те разгледаха и някои джамии и черквата „Св. София“, която е била построена по нареждане на император Юстиниан, но турците днес са я превърнали в джамия. След това нашите отишли да изслушат литургия в капелата на католиците християни, която се поддържа главно от дубровнишките търговци. Бедните християни живеят тук под голямо бреме и заради малкото свобода, която им дават, те трябва да плащат много данъци. Лекарят е на мнение, че ще бъде по-добре болните да останат да почиват тук и утре, тъй като досега не бяхме имали толкова много болни, колкото сега.

София, 17 с. м.

Днес Н. сиятелство пак почива с цел да бъде по-добре за болните, защото някои бяха така отслабнали и се намираха в опасност за живота си, че не можеше да се пътува. И през тази нощ, която измина, младият г-н Корнфейл Хофмайстер завърши със смърт от горещата треска, която имаше от десет дни. Дано бог да запази останалите, защото този е първият през време на целия път. Утре пътуването ще продължи по-нататък за Адрианопол.

¹ Водач на императорската мисия е бил фелдмаршал граф Валтер фон Леслие.

² Isartschick — Хисарджик, дн. Авала, източно от Белград.

³ Colag — дн. с. Колари между Смедерово и Смедеревска паланка.

⁴ Хасан паша паланка — дн. Смедеревска паланка.

⁵ Ягодина — дн. гр. Светозарево.

⁶ Pakekip — дн. Парачин.

⁷ Alexinza — дн. Алексинац.

⁸ Rasna — дн. с. Ражан, северно от Ниш.

⁹ Nissa — Ниш.

¹⁰ Несъмнено дн. Нишка баня, източно от Ниш.

¹¹ Муса паша паланка — дн. Бела паланка.

¹² Scharkoу — Шаркьой, тур. название на Пирот.

¹³ Saribulut — изопачено предадено името на Цариброд.

¹⁴ Става дума за султан Сюлейман Кануни (1520—1566).